

TEFSİR İLMİNİN KADİM BİR PROBLEMİNE YENİ BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ

Bahattin DARTMA*

ÖZET

Tefsirin en karmaşık problemlerinden biri de şüphesiz ki İsrâiliyyâttır. Problemin halli için çeşitli açılardan bazı âlimler ve ekollerce bir takım çalışmalar yapılmış ve önerilerde bulunulmuş ancak, kesin bir çözüme varılamamıştır.

Şunu açıkça itiraf etmek gerekir ki, bu konuda nihâi sonuca varmak hakikaten çok zordur.

İşte bu küçük çaplı etüdümüzde, söz konusu zorluğu az da olsa hafifletmeye yönelik olarak âcizane şöyle bir öneride bulunmak istedik: Esasen, Kur'an'ın vermek istediği mesajları anlamak için kıssalarındaki boşlukların doldurulmasına ihtiyaç olmamalıdır. Buna rağmen söz konusu boşlukların doldurulmasında ısrar edilirse bu takdirde onların, İsrâili rivâyetlerle değil, arkeolojik eserlerdeki bilgilerle doldurulması, doğruya yaklaşma açısından daha sağlıklı görünmektedir.

Anahtar kelimeler: Kur'an, Tefsir, Tevrât, Yahudilik, kıssa, İsrâiliyyât, nakil/rivâyet, boşluk, Arkeolojik eserler/kalıntılar, papirüs.

ABSTRACT

A New View Of Solution To The Old Problem Of Commentary Science

There is no doubt that one of the most complicated problems of the commentary science is İsrâiliyyah. In order to solve this problem many studies have been undertaken by the scientists and schools and they have suggested many solutions. Yet a clearcut result has not been agreed on.

It is true to say that reaching a final result is really difficult.

In this small study we propose some suggestions to ease this difficulty. In fact, in order to understand the messages given by the Qur'an it is not necessary to fill the gaps of the episodes in the Qur'an. However, if it is insisted that the above stated gaps of the episodes must be filled, these gaps must be filled not with İsrâiliyyah knowledge, but with the knowledge of archeological works. This suggestion seems to be more realistic in order to reach the truth.

Key Words: Qur'an, Commentary, Old Testament, Judaism, episode, İsrâiliyyah, narrations, gaps, archeological works, papyrus.

* [Prof. Dr.], Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı, Van. E-mail: bahagani@gmail.com

Bu çalışmamızın amacı, tefsir disiplininin en girift problemlerinden biri olan isrâiliyyât konusuna yeni bir bakış açısı getirmeye çalışmaktır.

İsrâiliyyât, “Yahudi, Hıristiyan ve diğer kültürlerden İslâmiyete giren rivâyetler” olarak tanımlanmaktadır. Diğer din ve kültürlerle oranla, Yahudilikten gelen rivâyetlerin ve Müslümanların onlarla ilişkisinin daha fazla olması nedeniyle bu kavramın kullanılması kabul görmüştür.

İsrâiliyyât adı verilen bu rivâyetler, daha ziyade Kur’ân’da kısa ve kapalı olarak anlatılan kıssalardaki boşlukları doldurmak için nakledilmiştir.

İsrâiliyyât, “doğruluğu bilinip Kur’ân’a uyanlar (ki bunlar ittifakla kabuldür), yalan ve yanlış olduğu bilinip Kur’ân’a uymayanlar (ki bunlar da ittifakla kabul değildir), sahîh olup olmadığı tam olarak bilinemeyen ve bu nedenle de kabulü ve reddi mümkün olmayanlar” şeklinde üçe ayrılmıştır.¹

Buna göre, problemlen olan isrâiliyyâtın, problemlen kısmının da sonuncusu olduğu açıktır. Dolayısı ile çalışmamızın yapılmasına isrâiliyyâtın, daha ziyade bu kısmının dikkate alınarak karar verildiğini burada belirtmiş olalım.

Şimdi, isrâiliyyâta dair bu özet bilgilerin, konunun anlaşılmasına yeterli derecede ışık tutacağı kanaatine vararak asıl meseleye geçmek istiyoruz.

Acizane kanaatimize göre Kur’ân’ın, insanlığa sunmak istediği mesajları verebilmesi için isrâiliyyât denilen menkûlâta ihtiyacı olmamalıdır. Zira onun bu hâdiseleri aktarmasındaki asıl maksadı şudur:

¹ Zehebî, Muhammed Huseyn, **et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn**, 4. baskı, 1989/1409, I, 166, 178; Cerrahoğlu, İsmail, **Tefsîr Usulü**, 8. baskı, Ankara, 1991, s. 244, 245, 249. İsrâiliyyât konusunda daha geniş bilgi için bkz., Zehebî, Muhammed Huseyn, **el-İsrâiliyyât fi't-Tefsîr ve'l-Hadîs**, 2. baskı, 1985/1405; **Hüsni Yusuf el-Etyar, el-Bidâyetü'l-Ülâ li'l-İsrâiliyyât fi'l-İslâm**, 1. baskı, 1991/1412, Kahire; Aydemir, Abdullah, **Tefsirde İsrâiliyyât**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

“Peygamberlerin haberlerinden, kalbini sağlamaştırarak/teskin edecek her şeyi sana anlatıyoruz. Bunda sana gerçeğin bilgisi, inananlara da bir öğüt ve ibret vardır.”²

Kur’ân geçmiş olayları naklederken, diğer semâvî kitaplar gibi detaya girmez; olayların sadece, muhataplara sunmak istediği mesajları verecek kadarını aktarır. Buna göre isrâîlî haberlere gerek yoktur.

Bunun aksinin düşünülmesi halinde içinden çıkılmaz sorunların girdabına girilmiş olur yani, her ne maksatla olursa olsun isrâîliyyâtın gerekli, en azından faydalı olduğu düşünülürse bu kabul, Kur’ân’ın tamamlanmadığı, anlaşılması, insanlara mesajlarını ulaştırabilmesi için diğer semâvî kitaplara muhtaç olduğu, onlardan devşirildiği (ki bu müsteşriklerin çoğunun iddiasıdır), karşılaşılan meseleleri çözmeye yetersiz kaldığı gibi içinden çıkılması mümkün olmayan ve Kur’ân’ın orijinalliğini zedeleyen devasa problemleri gündeme getirecektir. Halbuki Kur’ân, tamamlandığını bizzat kendisi haber vermektedir:

“... Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim...”³

Ancak burada Hz. Peygamber’in hadislerinin Kur’ân nezdindeki konumu akla gelebilir. Biz, isrâîliyyâtın aksine, sahîh olmak kaydıyla hadislerin Kur’ân’ın anlaşılmasında büyük rollerinin olduğunu kabul ediyor ve onları isrâîlî rivâyetlerden ayrı olarak değerlendiriyoruz. Zîra, Hz. Peygamberin sünnetinin/hadislerinin dikkate alınması bizzat Kur’ân tarafından tavsiye edilmiştir.⁴ İşte bu tavsiyenin bir gereği olarak kıssalardaki boşlukların doldurulmasında da sahîh hadisten/sünnetten yararlanmak isabetli bir yöntemdir. Dolayısı ile isrâîlî rivâyetlerle sahîh hadislerin aynı kefeye konmaması gerekmektedir.

² Hud (11), 120.

³ Mâide (5), 3.

⁴ Meselâ şu âyetlerin bu hususa işaret ettiğini söyleyebiliriz: Âl-i İmrân (3), 32, 132, 164; Nisâ’ (4), 13-14, 59, 69, 80, 83; Mâide (5), 92, 104; Enfâl (8), 1, 20, 24; Tevbe (9), 29; Nûr (24), 52, 56; Ahzâb (33), 21, 31, 34, 36, 71; Cuma (62), 2.

Kur'ân insanı, en doğru yola getirecek ve her iki dünyasında da mutlu bir şekilde yaşatacak bilgi donanımına fazlasıyla sahiptir:

“Şüphesiz ki bu Kur'ân, insanları en doğru ve en sağlam yola iletir...”⁵

“... Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.”⁶

Bu itibarla Kur'ân'ın isrâîlî rivâyetlere ihtiyacı olduğu kabul edilemez.

Konuya ilişkin olarak Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

“Ehl-i kitap size bir söz söylediği/bilgi verdiği zaman, onları ne tasdik edin, ne de yalanlayın! Allah'a, kitaplarına ve elçilerine inandık, deyin! Böylece o (size söyledikleri şey) doğru ise onu yalanlamamış, bâtıl/yanlış ise doğrulamamış/tasdik etmemiş olu[p hata işlemekten kurtulmuş olu]rsunuz.”⁷

İşin doğrusu bu olmakla beraber bazıları,

“Bir âyet dahi olsa, benden (duyduklarınızı başkalarına) tebliğ ediniz. Ve benî sirâilden nakil[er]de bulununuz! Bunun mahzurlu bir tarafı yoktur. Kim bana kasıtlı olarak yalan bir söz isnat ederse, cehennemde varacağı yere hazırlansın”⁸

hadisine dayanarak isrâîlî rivâyetlerin naklinde herhangi bir sakıncanın olmadığını ileri sürebilir. Ancak bu hadis ihtisas çevreleri tarafından, “sözü edilen isrâîlî haberlerden maksadın, ‘Kur'ân ve hadiste geçen’ veya ‘Kitap ve sünnetin ruhuna uyan’ rivâyetler olup nakledilmelerinde herhangi bir beis bulunmadığı” şeklinde yorumlanmaktadır.⁹ Dolayısı ile mezkûr hadis böyle dü-

⁵ İsrâ' (17), 9.

⁶ Enâm (6), 59.

⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, İstanbul, 1982, IV, 136. Benzer anlamda başka bir hadis için meselâ bkz., Buhârî, Muhammed b. İsmâil, **Sahîhu'l-Buhârî**, İstanbul, 1981, Şehâdât, 29, Tevhîd, 51.

⁸ Buhârî, Enbiyâ', 50.

⁹ İbn Hacer el-Askalânî, el-Hâfız Ahmed b. Ali, **Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, (tahkik, Abdulaziz b. Abdillâh b. Bâz), Dâru'l-Marife, Beyrut, VI, 499; Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, **Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, XVI, 45; Aydemir, s. 31, 32.

şünenlere yani, isrâiliyyâttan yararlanmada bir sakınca görme-
yenlere herhangi bir delil teşkil etmemektedir.

Ancak, insanlar farklı mizaç ve istidatlara sahiptirler.¹⁰ Bu sebeple bazıları, tabiatlarında bulunan sorgulama ve daha fazla bilgi elde etme temayülü nedeniyle bu tür konularda, Kur'an'ın sunduğu malûmâtın daha fazlasını öğrenmek isteyebilirler¹¹:

“İnsanlar birbirlerine (çeşitli) sorular sormaya devam edeceklerdir. Hatta, her şeyi yaratan Allah'tır, fakat Allah'ı kim yaratmıştır? diyeceklerdir.”¹²

Bu durumda, çalışmamızın temel hedefi olan şu öneriyi yapmak istiyoruz:

Kur'an kıssalarındaki boşlukların doldurulması için isrâilî rivâyetler yerine, arkeolojik kalıntı ve eserlerdeki bilgi ve veriler kullanılsa, kanaatimizce doğruya daha fazla yaklaşılmış olur. Ancak bu teklifi yaparken, yanlış anlaşılması önlemek için özellikle şu hususu belirtmemizde fayda vardır: Kur'an kıssalarındaki boşlukların doldurulmasında, arkeolojik eserlerdeki verilerin dikkate alınmasını tavsiye ederken, bu bilgilerin kesin ve mutlak olarak doğruları yansıttığını iddia etmiyoruz; bunların içinde hatalı/yanlış olanlar da bulunabilir; söz konusu kalıntılardan elde edilen malûmâtın, isrâilî nakillerden daha fazla doğruluk paylarının ve gerçeklere daha yakın olma ihtimalinin olduğunu söylemek istiyoruz. Dolayısı ile burada yeri gelmişken şunu da hatırlatalım ki, arkeolojik eserlerdeki veriler değerlendirilirken, bu bilgilerin, mevcut yönetimin menfî etkisi, olayların, aradan uzun zaman geçtikten sonra hafızaya dayanılarak kayda alınması ve bu esnada bazı hataların oluşabileceği, gerçeklerin kasıtlı olarak çarpıtılmış olabileceği gibi doğru bilgiye ulaşmayı engelleyen birtakım olumsuzlukların ve zorlukların bulunma ihtimalini de göz ardı etmemek lazımdır. İşte böyle yapıldığı takdirde doğru bilgilere daha fazla yaklaşma imkanı doğar.

¹⁰ Meselâ bkz., Al-i İmrân (3), 6; İsrâ' (17), 84.

¹¹ Esasen çok soru sormak Kur'an tarafından tasvip edilmemektedir. Meselâ bkz., Mâide (5), 101.

¹² Buhârî, İ'tisâm, 3.

Şimdi buna, -konuyu fazla uzatmamak için- Kur'ân'dan bir misal vererek açıklık getirelim:

Yüce Allah, imana gelmeleri için Firavun ve taraftarlarını, mucize kabîlinden bir takım belâlara maruz bırakmıştır. İlgili âyet şöyledir:

“Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tûfân, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik; yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim oldular.”¹³

Bu olaylar Tevrât'ta şöyle geçmektedir:

Kan:

¹⁴Rab Mûsâ`ya, “Firavun inat ediyor, halkı salıvermeyi reddediyor” dedi, ¹⁵Sabah git, firavun Nil`e inerken onu karşılamak için ırmak kıyısında bekle. Yılana dönüşen değneği eline al ¹⁶ve ona de ki, `Halkımı saliver, çölde bana tapsınlar, demem için İbraniler`in Tanrısı Rab beni sana gönderdi. Ama sen şu ana kadar kulak asmadın. ¹⁷Benim Rab olduğumu şundan anla, diyor Rab. İşte, elimdeki değneği ırmağın sularına vuracağım, sular kana dönecek. ¹⁸İrmaktaki balıklar ölecek, ırmak leş gibi kokacak, Mısırlılar artık ırmağın suyunu içemeyecekler.” ¹⁹Sonra Rab Mûsâ`ya şöyle buyurdu: “Hârûn`a de ki, `Değneğini al ve elini Mısır`ın suları üzerine -ırmakları, kanalları, havuzları, bütün su birikintileri üzerine- uzat, hepsi kana dönsün. Bütün Mısır`da tahta ve taş kaplardaki sular bile kana dönecek.” ²⁰Mûsa`yla Hârûn Rab`bin buyurduğu gibi yaptılar. Hârûn firavunla görevlilerinin gözü önünde değneğini kaldırıp ırmağın sularına vurdu. Bütün sular kana dönüştü. ²¹İrmaktaki balıklar öldü, ırmak kokmaya başladı. Mısırlılar ırmağın suyunu içemez oldular. Mısır`ın her yerinde kan vardı. ²²Mısırlı büyücüler de kendi büyüleriyle aynı şeyi yaptılar. Rab`bin söylediği gibi firavun inat etti ve Mûsa`yla Hârûn`u dinlemedi. ²³Olanlara aldırmadan sarayına döndü. ²⁴Mısırlılar içecek su bulmak için ırmak kıyısını kazmaya koyuldular. Çünkü ırmağın suyunu içemiyorlardı. ²⁵Rab`bin ırmağı vurmasının üzerinden yedi gün geçti.”¹⁴

²⁹Kana çevirdi sularını, Öldürdü balıklarını.”¹⁵

¹³ Arâf (7), 133.

¹⁴ Tevrât, Mısırdan Çıkış, VII, 14-25.

¹⁵ Tevrât, Mezmurlar, CV, 29.

Kurbağa:

“¹Rab Mûsâ`ya şöyle dedi: “Firavunun yanına git ve ona de ki, `Rab şöyle diyor: Halkımı saliver, bana tapsınlar. ²Eğer halkımı salivermeyi reddedersen, bütün ülkeni kurbağalarla cezalandıracağım. ³İrmak kurbağalarla dolup taşacak. Kurbağalar çıkıp sarayına, yatak odana, yatağına, görevlilerinin ve halkının evlerine, fırınlarına, hamur teknelerine girecekler. ⁴Senin, halkının, bütün görevlilerinin üstüne sıçrayacaklar. ⁵Hârûn`a de ki, `Elindeki değneği ırmakların, kanalların, havuzların üzerine uzatıp kurbağaları çıkart; Mısır`ı kurbağalar kaplasın. ⁶Böylece Hârûn elini Mısır`ın suları üzerine uzattı; kurbağalar çıkıp Mısır`ı kapladı. ⁷Ancak büyücüler de kendi büyüleriyle aynı şeyi yaptılar ve ülkeye kurbağaları saldılar. ⁸Firavun Mûsâ`yla Hârûn`u çağırıp, “Rab`be dua edin, benim ve halkımın üzerinden kurbağaları uzaklaştırsın” dedi, “O zaman halkınızı Rab`be kurban kessinler diye salıvereceğim.” ⁹Mûsâ, “Sen karar ver” diye karşılık verdi, “Bunu sana bırakıyorum. Kurbağalar senden ve evlerinden uzak dursun, yalnız ırmakta kalsınlar diye senin, görevlilerin ve halkın için ne zaman dua edeyim?” ¹⁰Firavun, “Yarın” dedi. Mûsâ, “Peki, dediğin gibi olsun” diye karşılık verdi, “Böylece bileceksin ki, Tanrımız Rab gibisi yoktur. ¹¹Kurbağalar senden, evlerinden, görevlilerinden, halkından uzaklaşacak, yalnız ırmakta kalacaklar.” ¹²Mûsâ`yla Hârûn firavunun yanından ayrıldılar. Mûsâ Rab`bin firavunun başına getirdiği kurbağa belâsı için Rab`be feryat etti. ¹³Rab Mûsâ`nın isteğini yerine getirdi. Kurbağalar evlerde, avlularda, tarlalarda öldüler. ¹⁴Kurbağaları yığın yığın topladılar. Ülke kokudan geçilmez oldu. ¹⁵Ancak firavun ülkenin rahatladığını görünce, Rab`bin söylediği gibi inatçılık etti ve Mûsâ`yla Hârûn`u dinlemedi.”¹⁶

Sivrisinek Belâsı:

“¹⁶Rab Mûsâ`ya şöyle dedi: “Hârûn`a de ki, `Değneğini uzatıp yere vur, yerdeki toz sivrisineğe dönüşsün, bütün Mısır`ı kaplasın.” ¹⁷Öyle yaptılar. Hârûn elindeki değneği uzatıp yere urunca, insanlarla hayvanların üzerine sivrisinekler üşüştü. Mısır`da yerin bütün tozu sivrisineğe dönüştü. ¹⁸Büyücüler de kendi büyüleriyle tozu sivrisineğe dönüştürmek istedilerse de başaramadı-

¹⁶ Tevrât, Mısırdan Çıkış, VIII, 1-15. Ayrıca bkz., Tevrât, Mezmurlar, CV, 30.

lar. İnsanların, hayvanların üzerini sivrisinek kapladı. ¹⁹Büyücüler firavuna, “bu işte Tanrı`nın parmağı var” dediler. Ne var ki, Rab`bin söylediği gibi firavun inat etti, Mûsa`yla Hârûn`u dinlemedi.”¹⁷

“³¹Rab buyurunca sinek sürüleri, Sivrisinekler üşüştü ülkenin her yanına.”¹⁸

Atsineği Belâsı:

“²⁰Rab Mûsâ`ya şöyle dedi: “Sabah erkenden kalk, firavun ırmağa inerken onu karşıla ve şöyle de: `Rab diyor ki, halkımı salıver, bana tapsınlar. ²¹Halkımı salıvermezsen senin, görevlilerinin, halkının, evlerinin üzerine atsineği yağdıracağım. Mısırlıların evleri ve üzerinde yaşadıkları topraklar atsinekleriyle dolup taşacak. ²²Ama o gün halkımın yaşadığı Goşen bölgesinde farklı davranacağım. Orada atsineği olmayacak. Böylece bileceksin ki, bu ülkede Rab benim. ²³Kendi halkımla senin halkın arasına fark koyacağım. Yarın bu belirti gerçekleşecek.” ²⁴Rab dediğini yaptı. Firavunun sarayına, görevlilerinin evlerine sürü sürü atsineği gönderdi. Mısır atsineği yüzünden baştan sona harap oldu... ²⁹Mûsâ, “Yarın atsineklerini firavunun, görevlilerinin, halkının üzerinden uzaklaştırsın diye, yanından ayrılır ayrılmaz Rab`be dua edeceğim” dedi, “Yalnız firavun Rab`be kurban kesmek için halkın gitmesini önleyerek bizi yine aldatmamalı.” ³⁰Mûsâ firavunun yanından çıkıp Rab`be dua etti. ³¹Rab Mûsâ`nın isteğini yerine getirdi; firavunun, görevlilerinin, halkının üzerinden atsineklerini uzaklaştırdı. Tek sinek kalmadı. ³²Öyleyken, firavun bir kez daha inatçılık etti ve halkı salıvermedi.”¹⁹

Dolu Belâsı:

“¹⁷Hâlâ halkımı salıvermiyor, onlara üstünlük taşıyorsun. ¹⁸Bu yüzden, yarın bu saatlerde Mısır`a, tarihinde görülmemiş ağır bir dolu yağdıracağım. ¹⁹Şimdi buyruk ver, hayvanların ve kırdan neyin varsa hepsi sığınaklara konsun. Dolu yağınca, eve getirilmeyen, kırdan kalan bütün insanlarla hayvanlar ölecek.” ²⁰Firavunun görevlileri arasında Rab`bin uyarısından korkanlar köleleriyle hayvanlarını çabucak evlerine getirdiler. ²¹Rab`bin

¹⁷ Tevrât, Mısırdan Çıkış, VIII, 16-19.

¹⁸ Tevrât, Mezmurlar, CV, 31.

¹⁹ Tevrât, Mısırdan Çıkış, VIII, 20-24, 29-32.

uyarısını önemsemeyenler ise köleleriyle hayvanlarını tarlada bıraktı. ²²Rab Mûsâ`ya, “Elini göğe doğru uzat” dedi, “Mısır`ın her yerine, insanların, hayvanların, kırdaki bütün bitkilerin üzerine dolu yağsın.” ²³Mûsâ değneğini göğe doğru uzatınca Rab gök gürlemeleri ve dolu gönderdi. Yıldırım düştü. Rab Mısır`a dolu yağdırdı. ²⁴Şiddetli dolu yağıyor, sürekli şimşek çakıyordu. Mısır, Mısır olalı böylesi bir dolu görmemişti. ²⁵Dolu Mısır`da insandan hayvana dek kırdaki her şeyi, bütün bitkileri mahvetti, bütün ağaçları kırdı. ²⁶Yalnız İsrâilliler`in yaşadığı Goşen bölgesine dolu düşmedi. ²⁷Firavun Mûsa`yla Hârûn`u çağırarak, “Bu kez günah işledim” dedi, “Rab haklı, ben ve halkım haksızız. ²⁸Rab`be dua edin, yeter bu gök gürlemeleri ve dolu. Sizi salvereceğim, artık burada kalmayacaksınız.” ²⁹Mûsâ, “Kentten çıkınca, ellerimi Rab`be uzatacağım” dedi, “Gök gürlemeleri duracak, artık dolu yağmayacak. Böylece dünyanın Rab`be ait olduğunu bileceksin. ³⁰Ama biliyorum, sen ve görevlilerin Rab Tanrı`dan hâlâ korkmuyorsunuz.” ³¹Keten ve arpa mahvolmuştu; çünkü arpa başak vermiş, keten çiçek açmıştı. ³²Ama buğday ve kızıl buğday henüz bitmediği için zarar görmemişti. ³³Mûsâ firavunun yanından ayrılp kentten çıktı. Ellerini Rab`be uzattı. Gök gürlemesi ve dolu durdu, yağmur dindi. ³⁴Firavun yağmurun, dolunun, gök gürlemesinin kesildiğini görünce, yine günah işledi. Hem kendisi, hem görevlileri inat ettiler. ³⁵Rab`bin Mûsâ aracılığıyla söylediği gibi, firavun inat ederek İsrâilliler`i salvermedi.”²⁰

Çekirge:

³Mûsa`yla Hârûn firavunun yanına varıp şöyle dediler: “İbraniler`in Tanrısı Rab diyor ki, `Ne zamana dek alçakgönüllü olmayı reddedeceksin? Halkımı salver, bana tapsınlar. ⁴Halkımı salvermeyi reddedersen, yarın ÷lkene çekirgeler göndereceğim. ⁵Yeryüzünü öylesine kaplayacaklar ki, toprak görünmez olacak. Doludan kurtulan ürünlerinizi, kırdaki biten bütün ağaçlarınızı yiyecekler. ⁶Evlerine, bütün görevlilerinin, bütün Mısırlılar`ın evlerine çekirge dolacak. Ne babaların, ne ataların ömürlerince böylesini görmediler... ¹¹... Sonra Mûsa`yla Hârûn firavunun yanından kovuldular. ¹²Rab Mûsâ`ya, “Elini Mısır`ın üzerine uzat” dedi, “Çekirge yağsın; ÷lkenin bütün bitkilerini, doludan kurtulan her şeyi yesinler.” ¹³Mûsâ değneğini Mısır`ın üzerine uzattı. B-

²⁰ Tevrât, Mısırdan Çıkış, IX, 17-35.

tün o gün ve gece Rab ülkede doğu rüzgarı estirdi. Sabah olunca da doğu rüzgarı çekirgeleri getirdi. ¹⁴Mısır`ın üzerinde uçuşan çekirgeler ülkeyi boydan boya kapladı. Öyle çoktular ki, böylesi hiçbir zaman görülmedi, kuşaklar boyu da görülmeyecek. ¹⁵Toprağın üzerini öyle kapladılar ki, ülke kapkara kesildi. Bütün bitkileri, dolunun zarar vermediği ağaçlarda kalan meyvelerin hepsini yediler. Mısır`ın hiçbir yerinde, ne ağaçlarda, ne de kırdaki bitkilerde yeşillik kalmadı. ¹⁶Firavun acele Mûsa`yla Hârûn`u çağırttı. “Tanrınız Rab`be ve size karşı günah işledim” dedi, ¹⁷Lütfen bir kez daha günahımı bağışlayın ve Tanrınız Rab`be dua edin; bu ölümcül belâyı üzerimden uzaklaştırın. ¹⁸Mûsâ firavunun yanından çıkıp Rab`be dua etti. ¹⁹Rab rüzgarı çok şiddetli batı rüzgarına döndürdü. Rüzgar çekirgeleri sürükleyip Kızıldeniz`e döktü. Mısır`da tek çekirge kalmadı. ²⁰Ama Rab firavunu inatçı yaptı. Firavun İsrâilliler`i salıvermedi.”²¹

“³⁴O buyurunca çekirgeler, Sayısız yavrular kaynadı. ³⁵Ülkenin bütün bitkilerini yediler, Toprağın ürününü yiyip bitirdiler.”²²

“⁴Genç çekirgeden artakalan ürünü olgunlaşmış çekirge yedi, Ondan artakalanı yumurtadan yeni çıkan çekirge yedi; Ondan artakalanı da yavru çekirgeler yedi. ⁵Ey sarhoşlar, ayılın ve ağlayın. Ey şarap düşkünleri, tatlı şarap için ağıt yakın. Çünkü şarabınızı ağızınızdan kaptılar. ⁶Güçlü ve sayılamayacak kadar büyük bir çekirge ordusu saldırdı ülkeme. Aslan dişine benzer, Dişi aslanın kesici dişlerine benzer dişleri var. ⁷Asmalarımı harap ettiler, İncir ağaçlarımı mahvettiler, Kabuklarını soyup yere attılar. Soyulan dallar bembeyaz.”²³

Sözü edilen hâdiseler tefsir kitaplarında da şöyle anlatılmaktadır:

Tûfân:

“Allah onlara tûfân afetini verdi. İsrâiloğullarının evleri ile kıbtîlerin evleri birbirlerine bitişik ve karışık idi. Kıbtîlerin evleri suyla doldu. Boğazlarına kadar suya gömüldüler. Eğer birisi otursa suyla boğulurdu. İsrâiloğullarının evlerine ise bir damla

²¹ Tevrât, Mısırdan Çıkış, X, 3-6, 11-20.

²² Tevrât, Mezmurlar, CV, 34-35.

²³ Tevrât, Yoel, I, 4-7.

su girmedii. Toprakları su altında kaldığından hiçbir zirai işlem yapamadılar. Bu afet yedi gün sürdü. Bunun üzerine dediler ki: Ey Mûsâ! Bizim için Rabbine dua et de şu sel âfetini bizden kaldırsın! O takdirde sana inanır ve İsrâiloğullarını seninle birlikte göndeririz. Mûsâ Rabbine dua etti. Allah da onlardan tûfân felâketini kaldırdı. O yıl, önceki yıllardan daha fazla ot, ekin, meyve oldu, ülkeleri çok verimli hale geldi. Onlar, 'bu tûfân bizim için bir nimet oldu' dediler ve inanmadılar. Bir ay kadar bolluk ve refah içinde yaşadılar. Sonra Allah onlara sürü halinde çekirge belâsını verdi.

Çekirge:

Çekirgeler, onlara ait olan bütün ekinleri, meyveleri, ağaç yapraklarını, kapıları, evlerin tavanlarını/çatılarını, tahtaları, elbiselerle diğer eşyaları, kapılardaki metal çivileri vb. şeyleri hep yediler. Çekirgeler açlık hastalığına yakalanmış, bir türlü doymuyorlardı. Kıbtîlerin evleri çekirgelerle doldu, İsrâiloğullarının evlerine ise en ufak bir zarar vermediler. Kıbtîler şaşkırdılar ve çok sıkıntılı bir duruma düştüler. Ve: 'Ey Mûsâ! Bizim için Rabbine dua et! Eğer bu belâyı bizden kaldırırsan, sana inanırız' diyerek ona söz verdiler. Mûsâ Rabbine dua etti ve Allah (cc), yedi gün süren çekirge musîbetini onlardan kaldırdı... Denildi ki: Mûsâ açık bir alana çıktı ve asasıyla doğuya doğru işaret etti, çekirgeler geldikleri yere dönüp gittiler. Onların ekinlerinden ve meyvelerinden bir miktar kalmıştı. Onlar, 'bize yetecek kadar (yiyecek) kalmış, biz dinimizi terketmeyiz' diyerek inanmadılar, verdikleri sözü de tutmadılar ve önceki çirkin amellerini işlemeye devam ettiler. Ve böylece bir ay kadar rahat ve huzurlu bir şekilde yaşadılar. Sonra Allah onlara bit/güve musîbetini gönderdi.

Bit/Güve:

Yüce Allah Hz. Mûsâ'ya, Ayn-ı Şems denilen bir Mısır köyündeki kum yığınından ibaret bir tepeye gitmesini emretti. Mûsâ (as) buraya giderek asası ile oraya vurduğunda hemen kıbtîlerin üzerine bitler döküldü ve kalan sebzeleri, ekinleri ve meyvelerin tamamını yiyerek yeri silip süpürdüler. Elbiseleri ile derilerinin arasına girerek onları ısırıldılar. Onlardan biri, yemek yese bitler yemeğine dolardı, öğütmek için değirmene on torba tahıl götürse üç ölçek ile geri dönerdi. Onlar, o zamana kadar bitlerden daha şiddetli bir belâyâ uğramamışlardı. Saçları, gözleri, kaşları ve

kirpikleri bitlerle dolardı, derileri çiçek hastalığına yakalanmış gibiydi. Bitler onları uyutmuyor, hiç rahat bırakmıyordu. Bunun üzerine Hz. Mûsâ'ya gelerek şöyle feryat ettiler: Biz tevbe ettik, bizim için Rabbına dua et de bu belâyı bizden gidersin! Hz. Mûsâ Rabbına dua etti ve Allah da yedi gün devam eden bit belâsını onlardan kaldırdı. Kıbtîler sözlerinde durmadılar, önceki çirkin işlerini tekrar yapmaya başladılar. Hz. Mûsâ'ya inanmayacaklarını açıkça ifade ettiler. Bir ay kadar rahat bir şekilde yaşadıkları sonra Hz. Mûsâ onlara beddua etti. Ve bu defa Allah onların üzerine kurbağa musibetini gönderdi.

Kurbağa:

Onların evleri, yemekleri ve kapları kurbağalarla dolup taştı. Biri, kabını veya yemeğini açtığı anda içinde mutlaka kurbağa bulurdu. Kurbağalar, oturanın çenesine kadar çıkar, konuşanın ağzına atlar, ateş üzerinde kaynarken bile olsa tencerelerin içine dolar, yemeklerini yenmez hale getirir, ışıklarını söndürdü. Birisi yattığı zaman onun üzerine çıkarak yığın oluşturur ve o yatan kişi hiçbir tarafa dönemezdi. Bir şey yemek isteyen ağzına yemekten önce girerlerdi. Yoğurdukları hamurların içine atarlardı. Böylece kıbtîler çok zorlu bir belâ ile karşı karşıya kalmışlardı. Bunun üzerine Hz. Mûsâ'ya şikayette bulundular. Bu defa 'tevbe edip bir daha önceki kötülükleri yapmayacağız' dediler. Hz. Mûsâ, onlardan kesin söz aldıktan sonra bu felaketin sona ermesi için Allah'a dua etti. Yüce Allah da yedi gün süren bu musibeti onlardan kaldırdı. Onlar, bir ay kadar huzur içinde yaşadılar. Sonra verdikleri sözleri tutmayarak tekrar önceki inkarlarına geri döndüler. Hz. Mûsâ da onlara beddua etti. Bunun akabinde Yüce Allah onlara kan musibetini gönderdi.

Kan:

Nil nehri başta olmak üzere onların bütün kuyu ve akar suları kan oldu. Bu durumu, 'kandan başka bir içeceğimiz yok, ne yapacağız' diyerek Firavuna şikayet ettiler. Firavun da Mûsâ'nın onlara büyü yaptığını söyledi. Onlar, 'o bize nasıl büyü yapacak, kapların içinde kandan başka bir şey bulamıyoruz' karşılığını verdiler. Firavun, bir kıbtî ile bir isrâîlî olanı bir su kaynağının başında bir araya getiriyor, isrâîlî olanın aldığı temiz su, kıbtînin aldığı ise kan oluyordu; bu iki kişi, içinde su olan bir testiye boşaltsalar, isrâîlî olanın saf su, kıbtînin kan olarak dökülürdü.

Hatta Firavun ailesinden susayan bir kadın, İsrâiloğullarından bir kadına gelerek ondan su ister, o da su isteyen o kadının kabına kendi kabından su döker, kıbtî kadın isrâilli kadından, kabdaki temiz suyu alıp kendi ağzına püskürtmesini ister, bu temiz su, kıbtî kadının ağzına püskürtülünce hemen kan haline dönüşürdü. Bu esnada Firavun çok susar ve yaş ağaçları çiğneyip suyunu emmek ister. O ağaçları kemirdiğinde ağzına gelen su da kan haline gelirdi. Bu şekilde yedi gün geçirdiler. Bunun üzerine tekrar Hz. Mûsâ'ya gelerek karşılaştıkları bu belâyı ona şikayet ettiler. 'Bizim için Rabbine dua et de bu kan afetini bizden kaldırsın, o zaman sana inanır ve İsrâiloğullarını seninle beraber göndeririz' dediler. Hz. Mûsâ da Allah'a dua etti, Allah bu belâyı onlardan kaldırdı. Ancak onlar yine iman etmediler."²⁴

Görüldüğü gibi Firavun ve takipçilerinin hidâyete gelmesi için verilen bu belâlar, hem Tevrât'ta ve hem de tefsir kitaplarında bütün detaylarıyla mübalağalı bir şekilde anlatılmıştır. Aralarında bir takım farklılıklar ve benzerlikler de bulunmaktadır. Buradan, tefsir kitaplarının bu olayları anlatırken Tevrât'ın dışında da bazı isrâilî kaynaklardan aktarımlarda buldukları, başka bir ifadeyle, Tevrât'ta olmayan ayrıntıları, başka isrâilî eserlerden aldıkları anlaşılmaktadır. Zira tefsir kitaplarının anlattıklarının,

²⁴ Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ', **Me'âlimu't-Tenzîl**, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1. baskı, Beyrut, 1993/1414, II, 159-161; **Hâzin**, Alâüddîn Ali b. Muhammed b. İbrâhîm el-Bağdâdî, **Lübâbu't-Te'vîl fi Ma'âni't-Tenzîl**, (tashih, Abdu's-Selâm Muhammed Ali Şâhîn), Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1. baskı, Beyrut, 1995/1415, II, 240-241. Bu olaylar, diğer tefsir kitaplarında da hemen hemen aynı şekilde anlatılmaktadır. Meselâ bkz., **Taberî**, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, **Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk**, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1987, I, 388, 394-395; aynı müellif, **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, Beyrut, 1988, IX, 34-39; **Hûd b. Muhakkem** el-Huvâriyyu, **Tefsûru Kitâbillahi'l-Azîz**, (tahkik, Bêlhâc b. Seid Şerîfiyyi), 1. baskı, Beyrut, 1990, II, 38-40; Semerkandî, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm, **Bahru'l-Ulûm**, (tahkik, Ali Muhammed Muavvaz, Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcûd, Zekerîyyâ' Abdu'l-Mecîd en-Nûtî), Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1. baskı, Beyrut, 1993, I, 564-565; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, (tahkîk, es-Seyyid Muhammed es-Seyyid ve arkadaşları), Dâru'l-hadîs, Kahire, 2002/1423, III, 510-511; aynı müellif, **ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîri'l-Me'sûr**, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1. baskı, Beyrut, 1990/1411, III, 205-205; Yazır, Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul, 1979, IV, 2268-2269.

Tevrât'takilerden biraz daha ayrıntılı ve mübâlağalı oldukları söylenebilir.

Yukarıda mezkur kaynaklardan naklettiğimiz hâdiselerde isrâiliyyâtın yani, akla, mantığa, ilmî ve târihî hakîkatlere ters düşen gerçek dışı bilgilerin, garib rivâyetlerin ve abartıların olduğu açıkça müşahede edilmektedir. Çünkü bu musîbetler, fiilen başına geldiği bir toplumun toptan helâk olmasını gerektirecek evsâftadırlar. Bilindiği kadarıyla meydana gelen olaylar neticesinde toplu bir helâk da olmamıştır. Çünkü söz konusu belâlar, başta Firavun olmak üzere ilâhî mesajı kabul etmeyenleri, helâk edici değil, inanmaya zorlayıcı hâdiselerdir. İşte bu tür konularda -yukarıda da vurguladığımız gibi- Kur'ân'ın anlattığı miktarla yetinmek en sağlam yoldur.²⁵ Zira Kur'ân, hâdiseleri oldukça kısa ve özlü bir şekilde anlatarak insanlığa vermek istediği mesajı sarâhaten verdiği için ayrıntılara girmeye gerek yoktur.²⁶ Eğer, hâdiseler hakkında Kur'ân'ın verdiği mâlûmâtta daha fazlası istenirse o takdirde, isrâilî rivâyetlerin değil, arkeolojik kalıntıların verdiği bilgilerin dikkate alınması daha doğru bir yol olarak görünmektedir.

Şimdi bir misal olarak, yukarıda Tevrât ve tefsirlerden aktardığımız olayların, arkeolojik belgelere nasıl yansıdığına bir bakalım. Hali hazırda, söz konusu hâdiseleri konu edinen iki adet arkeolojik belge bulunduğu söylenmektedir:

1. Halen İngiltere'de British Museum'da muhafaza edilen ve Hz. Mûsâ'ya "sihirbaz" denilen bir papirüste bu olaylar şöyle anlatılmaktadır:

"Bu, adaletin idarecisi Güneş'in oğlu Ammon'un büyük biraderi olan ve pederi Güneş gibi daima yaşayan Ramses'in kırallığı zamanında yedinci payını ayının ikinci günü yazıldı. Bu mektubu aldığın vakit kalk, işe başla, tarlaların nezaretini üzerine al. Hubûbâtın hepsini mahveden su basması gibi yeni bir felaketin haberini aldığında kafanı çalıştır (yani düşün). Hemton, onları hırsıyla yiyerek mahvetti, ambarlar delindi, fareler tarlalarda yığın halindedir, pireler kasırga şeklindedir,

²⁵ Muhammed Abduh, **Tefsîru'l-Menâr**, 1. baskı, Beyrut, IX, 92; Mustafa el-Merâğî, **Tefsîru'l-Merâğî**, 3. baskı, 1974/1394, IX, 45; **Derveze**; Muhammed İzzet, **et-Tefsîru'l-Hadîs**, Dûru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, II, 157-158.

²⁶ Krş., Derveze, II, 157-158.

akrepler hırsla yiyorlar, küçük sineklerin açtığı yaralar sayılamayacak kadar çoktur. Ve ahaliyi mahzun ediyor. Scribe (Scribe, İngilizce’de Yahudi alimi demektir; burada kastedilen muhtemelen Hz. Mûsâ’dır) külli miktarda hubûbâtı mahvetmek maksadına nail oldu. Sihirler onlar için ekmekleri gibidir. Scribe yazmak sanatında insanları birincisidir.”²⁷

2. 19. yüzyılın başında Mısır’da bulunan ve ülkenin başına gelen felaketlerden bahseden Ipuwer papirüsleri, 1909’da Leiden Hollanda Müzesine götürülüp A. H. Gardiner tarafından tercüme edilmiştir. Bizzat Ipuwer’in de tanık olduğu olayları şimdi onun dilinden dinleyelim:

“Felaketler tüm memleketi sarmıştı. Her yer kana bulandı. Nehir kan oldu. Böyle dün gördüğüm her şey helâk olmuş... Biçilmiş gibi bütün toprak çırılçıplak... Mısır’ın aşağısı mahvoldu... Tüm saray ıssız kaldı. Sahip olunan her şey, buğday, arpa, kazlar ve balıklar... hepsi telef oldular... Gerçekten ekin her yerde mahvoldu. Topraklar, tüm kargaşaya ve gürültüye rağmen... Dokuz gün boyunca saraydan hiç çıkış olmadı ve yüzleri bile görülmedi... Şehirler kuvvetli akıntılar tarafından yerle bir oldu... Yukarı Mısır harap olmuştu... Fareler her yeri sardı... Her yerde kan vardı... Ülkede salgın hastalıklar baş gösterdi... Bugün gerçekten kimse kuzeye Byblos’a gidemiyor. Mumyalarımız için ne yapacağız?.. Altın azalıyor... İnsanlar sudan korkar oldu. Su içtikten sonra bile susadılar. İşte suyumuz! Mutluluğumuz! Söyleyin, yapabileceğimiz ne var? Her şey talan... Şehirler yıkıldı. Yukarı Mısır kurudu. Yerleşim alanları bir dakika içinde alt-üst oldu.”²⁸

Görüldüğü gibi papirüslerde olaylar, -Tevrât ve tefsir kitaplarına göre- ayrıntıya girilmeden ve abartılara yer verilmeden, daha özlü, sade ve makûl bir şekilde anlatılmıştır. Ve acizane kanaatimize göre papirüslerin verdiği bu bilgilerin, Tevrât ve tefsirlerin verdikleri bilgilerden daha doğru olma ihtimali vardır.

²⁷ Alpsy, Said, **Kur’ân En Büyük Mucize**, İstanbul, 2005, s. 130. Ayrıca bkz., Sarbay, Ahmet, “**Kur’an Arkeolojiye de Rehber**”, Tarih ve Medeniyet, 11. sayı, Ocak 1995, s. 61.

²⁸ Alpsy, s. 132-133.

Sonuç ve öneriler

İslâmî ilimler arasında isrâiliyyâtın bulaştığı disiplinlerden biri de şüphesiz ki tefsirdir. Özellikle rivâyet tefsirlerinde bol miktarda görülmektedir. Hatta dirâyet tefsirlerinin bile bütünüyle isrâiliyyâttan hali olduğunu söylemek mümkün değildir.

Durum böyle olunca, işin farkında olan bazı müfessirler, isrâiliyyâttan kurtulmanın yollarını aramışlar ve bu yönde birtakım budamalar ve ayıklamalar yapmışlardır. Ancak, söz konusu menkûlâtın bütünüyle kurtulmak mümkün olmamıştır.

İşte biz de bu meyanda, kıssalardaki boşlukların kesin bilgilerle doldurulmalarının mümkün olmadığını itiraf etmekle beraber bunların, arkeolojik kalıntılardaki verilerle doldurulması halinde, doğruya daha fazla yaklaşılmış olacağını, böylece daha makûl çözümler üretilebileceğini ve sağlıklı sonuçlara varılabileceğini düşünmekteyiz.

Ancak bu önerinin uygulanıp başarıya ulaşması her şeyden önce, kıssaların fiilen yaşandığı alanlarda arkeolojik kazı yapılmasına bağlıdır ki bu da kolay bir iş değildir. Çünkü bu ameliye, siyâsî ve coğrafi zorlukların yanısıra, büyük bir maddî meblağ, ilmî birikim, tecrübe ve objektiflik... ayrıca uzun zaman gerektirmektedir.

Konuyu, şu hususları vurgulayarak noktalayalım:

Günümüzde ehl-i kitap (Yahudi ve Hıristiyanlar), Tevrât ve İncil'de geçen olayların izlerini bulmak ve onları doğrulamak için pek çok kazı çalışması yapmış ve hala yapmaktadırlar. Buradan, aslı hüviyetini kaybetmiş sâbık semâvî kitaplar uğruna bu kadar çalışma yapılması, en ufak bir değişikliğe uğramadan nâzil olduğu gibi elimizde bulunan Kur'ân için bu tür çalışmaların daha çok ve hassâsiyetle yapılmasının gereğini açıkça ortaya koymaktadır. Fakat üzümlere belirtmek gerekir ki, Müslümanların bu yönde çalışmaları yok denecek kadar azdır.

İslâm dünyası büyük ölçüde, Kur'ân'daki kıssaların/olayların bizzat gerçekleştiği coğrafiya üzerinde bulunmaktadır. Bu nedenle, çeşitli medeniyetlere ait çok zengin –yer altı ve yerüstü- kültür mirasına sahiptir. Ayrıca hemen her yönden bu işi, batılılardan daha iyi bir şekilde yapacak imkan ve potansiyele de fazlasıyla sahiptir. Ancak ne hazindir ki, bu işin önemi hala yeterli derecede kavranmış değildir.